

Noty

JÖRG UKROW: *Richterliche Rechtsfortbildung durch den EuGH. Dargestellt am Beispiel der Erweiterung des Rechtsschutzes des Marktbürgers im Bereich des vorläufigen Rechtsschutzes und der Staatshaftung*. Nomos Verlagsgesellschaft, Schriften des Europa-Instituts der Universität des Saarlandes – Rechtswissenschaft, Bd. 2. Baden-Baden 1995, 392 ss.

Znajomość prawa wspólnot europejskich jest – niestety – odwrotnie proporcjonalna do jego znaczenia. W ostatnim czasie pojawia się jednak coraz więcej monografii z tej dziedziny; omawiana książka stanowi publikację pracy doktorskiej, przygotowanej pod kierunkiem prof. Georga Ressa i przyjętej na wydziale prawa i nauk ekonomicznych Uniwersytetu Kraju Saary w Saarbrücken latem 1994 r.

Jako jeden sąd dla wszystkich trzech wspólnot europejskich Trybunał Europejski (skrót niem. *EuGH*) funkcjonuje już blisko czterdzieści lat, jednak dopiero od niedawna jest on znany szerszej publiczności. Jego rola w procesie integracyjnym jest powszechnie oceniana coraz bardziej krytycznie, już to otwarcie przez czołowych polityków państw członkowskich, już to w sposób ukryty przez sądy tych państw. O ile bowiem we wcześniejszych latach Trybunał spełniał rolę instytucji zaradczej w kryzysach wspólnot (dzięki czemu można z czystym sumieniem twierdzić, że istotą wspólnotowego porządku prawnego jest usytuowanie Trybunału Europejskiego jako *supreme court*), o tyle obecnie jego orzecznictwo uważane jest przez część doktryny właśnie za symptom kryzysu. Punktem wyjścia dla takiego stanowiska jest charakteryzująca się czysto subiektywnymi i decyzyonistycznymi elementami aktywność judykacyjna Trybunału, której celem jest rozwój nowych, znajdujących się w prawie pisanym jedynie w załączku, zasad prawnych. Tego rodzaju aktywność określa się właśnie mianem *Rechtsfortbildung*. Książka J. Ukrowa jest o tyle unikatowa, że jakkolwiek wspomniana aktywność Trybunału w poprzednich latach została zasadniczo uznana i zaakceptowana przez sądy państw członkowskich, przez pozostałe organy wspólnot, jak również przez Radę Europejską, to podstawy prawne, metody i granice rozwoju tego rodzaju „prawa sędziowskiego” rzadko były dotychczas przedmiotem bardziej obszernych analiz naukowych.

Główny nacisk autor kładzie na orzecznictwo Trybunału służące prewencyjnej ochronie prawnej i odpowiedzialności państw jako *ultima ratio* ochrony represyjnej. Praca Trybunału dotyczy bowiem w coraz większym stopniu pozycji prawnej pojedynczego obywatela we wspólnotach. Rozdział pierwszy wprowadza w zagadnienie prawnotraktatowych ram ochrony obywatela Unii, która jest rozwijaną przez prawo sędziowskie (*das Richterrecht*), krytykowane szczególnie gorąco we Francji jako *gouvernement des juges*. Drugi rozdział przedstawia ogólnie przesłanki i metody sędziowskiego rozwoju ochrony prawnej obywatela Unii w prawie wspólnotowym. Zagadnienie to związane jest z klasycznym już problemem braku implementacji (przeszczepienia do prawa wewnętrznego) dyrektyw wspólnotowych przez państwa członkowskie, który od dziesiątków lat stał już w centrum uwagi Trybunału. Rozdział trzeci z kolei koncentruje się na podstawach sędziowskiego rozwoju prawa (*Rechtsfortbildung*) w dziedzinie ochrony prawnej obywatela Unii. Trybunał opierał się tu przede wszystkim z jednej strony na zasadzie *effet utile*, to jest pełnej skuteczności prawa wspólnotowego, z drugiej zaś na tzw. doktrynie bezpośredniego skutku, w myśl której pod pewnymi warunkami możliwe jest bezpośrednie zastosowanie przepisów dyrektywy, która nie została jeszcze implementowana do prawa wewnętrznego. Przedmiotem rozdziału czwartego są – *ne quid nimis* – wertykalne i horyzontalne granice możliwości rozwoju prawa przez Trybunał Europejski. Akademickim przykładem granicy wertykalnej jest sytuacja, gdy państwo wobec swego obywatela powołuje się na nieimplementowaną przez siebie dyrektywę. Gdy

zaś chodzi o granice horyzontalne, to przykładowo w orzeczeniu w sprawie *Marshall II*¹, potwierdzonym później w orzeczeniu w sprawie *Faccini Dori*² sąd wspólnotowy orzekł, iż osoba fizyczna nie może korzystać z bezpośredniego stosowania dyrektywy w stosunku do innej osoby fizycznej.

Dodać trzeba, że w ścisłym związku z omawianym zagadnieniem pozostaje niedawne orzeczenie Trybunału w sprawie *Francovich i Bonifaci przeciwko Republice Włoskiej*³, już choćby z tego powodu, że – jak podkreśla Ukrow – stanowi ono ingerencję w zwierzchność finansową państw członkowskich. Sprawa ta dotyczyła wykładni dyrektywy 80/987/EWG, nakładającej na państwa członkowskie obowiązek stworzenia mechanizmu gwarantującego pracownikom wypłatę należnych im świadczeń w wypadku bankructwa pracodawcy. Dokonując z inicjatywy dwóch sądów włoskich wykładni tej dyrektywy na podstawie art. 177 Traktatu o EWG Trybunał orzekł w swym orzeczeniu, że państwo członkowskie winno – pod pewnymi warunkami – wynagrodzić szkody, powstałe u osób fizycznych w wyniku braku implementacji do prawa tego państwa dyrektywy 80/987/EWG. Ukrow w swych wywodach podpira się często analizą orzecznictwa Trybunału, a słynnemu orzeczeniu *Francovich i Bonifaci* poświęca ponad sześćdziesiąt stron (!). Aktualność książki podkreślona jest jeszcze okolicznością, iż już po jej ukazaniu się właśnie Republika Federalna Niemiec została w równie głośnym orzeczeniu w sprawie *M. P. Travelline (Erich Dillenkofer i in. przeciwko Republice Federalnej Niemiec)* skazana przez Trybunał Europejski na zapłatę wysokich odszkodowań własnym obywatelom z powodu nieimplementowania w terminie do dnia 31 grudnia 1992 r. dyrektywy Rady nr 90/314/EWG z dnia 13 czerwca 1990 r. w sprawie tzw. podróży ryczałtowych⁴.

Autor – znany z wcześniejszych publikacji z dziedziny prawa wspólnotowego i prawa środków masowego przekazu – jest pracownikiem *Staatskanzlei des Saarlandes* oraz wykładowcą przedmiotu *Europäisches Verwaltungsrecht* w Instytucie Europy w Saarbrücken.

Prezentowana monografia winna znaleźć się na liście obowiązkowych lektur każdego prawnika zajmującego się prawem wspólnotowym.

Andrzej Graś

MANFRED MOHR (Hrsg.): *Friedenssichernde Aspekte des Minderheitenschutzes in der Ära des Völkerbundes und der Vereinten Nationen in Europa*. Schriftenreihe der Juristischen Fakultät der Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder), Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg-New York 1996, 362 ss.

W jednym z najbardziej renomowanych światowych wydawnictw naukowych – *Springer-Verlag*, ukazały się materiały z konferencji, która odbyła się w dniach 25-28 września 1995 r. w siedzibie Instytutu Zachodniego. Organizatorami konferencji nt. „Ochrona mniejszości narodowych w epoce Ligi Narodów i Organizacji Narodów Zjednoczonych jako element zapewnienia pokoju. 75 lat Ligi Narodów, 50 lat Organizacji Narodów Zjednoczonych” był Instytut Zachodni

¹ *M. H. Marshall przeciwko Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority*, orzeczenie z dnia 2 sierpnia 1993 r. sprawa nr C-271/91, Sammlung der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofes (Slg.) 1993, s. I-4367.

² *Paola Faccini Dori przeciwko Reclab Srl.*, orzeczenie z dnia 14 lipca 1994 r., sprawa nr C-91/92, Slg. 1994, s. I-3325.

³ Orzeczenie z 19 listopada 1991 r., sprawy połączone nr C-6/90 oraz C-9/90, Slg. 1991, s. I-5357 i nast.

⁴ Orzeczenie z dnia 8 października 1996 r. w sprawach połączonych nr C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-190/94 (jeszcze nieopublikowane w Slg.)